

DOI 10.37491/UNZ.100.4
УДК 347.91/.95 (477)

Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА¹

ДОСТОВІРНІСТЬ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Прагнення забезпечити належність судочинства в умовах змагального процесу накладає на державу обов'язок забезпечити відповідальне ставлення судів до доказування як ключового процесу судового пізнання. Попри ґрунтовні дослідження проблематики доказування в цивільному процесуальному праві, багато важливих питань, зокрема і такого критерію оцінки доказів, як достовірність, залишаються недостатньо чітко регламентованим чинним цивільним процесуальним законодавством України. Це на практиці створює проблеми правозастосування. Додатковим викликом достовірності доказової інформації для судів стала обумовлена війною ситуація з численними втратами громадянами оригіналів юридичної документації. Метою цієї статті є визначення проблем правозастосування пов'язаних із достовірністю доказів у справах по спорах, що виникають з грошових зобов'язань, зокрема і тих, що виникли у зв'язку з війною в Україні, та окреслення шляхів їх подолання. На підставі аналізу чинного вітчизняного законодавства, думок дослідників судової практики у справах по спорах, що виникають з грошових зобов'язань, висвітлено проблеми праворозуміння достовірності як критерія оцінки доказів у цивільному судочинстві та пов'язані з цим проблеми правозастосування в конкретних цивільних справах. Особлива увага приділяється оригіналам як джерелам інформації з найвищим ступенем довіри до їхньої достовірності. З'ясовано, що на

¹ кандидатка юридичних наук, професорка, професорка кафедри приватного права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, flaming_n@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8570-6920>.

практиці оригінал доказу не завжди релевантний до відображення обставин справи. Також серед іншого проаналізована судова практика показує різне практичне розуміння судами сутності та особливостей електронних доказів, зокрема такого їхнього виду, як скріншот. За результатами проведеного дослідження, зроблено висновки і практичні рекомендації щодо показників, які можуть бути використані для визначення достовірності того чи того доказу, подальшого дослідження цієї проблематики, зокрема і такого її аспекту, як достовірність електронних доказів, а також стосовно удосконалення положень ЦПК щодо достовірності як критерію оцінки доказів.

Ключові слова: належне судочинство, доказування, докази, достовірність, спір про право, суд, спеціальні знання, штучний інтелект (ШІ), електронний доказ, позов.

Коми ми говоримо про оригінал, мова повинна йти не тільки про щось справжнє, первинне, але й про достовірне, таке, що своїм існуванням є релевантним дійсності, а не віддзеркаленням ілюзії.

В Україні визнається й діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8, ч. 1 ст. 129 Конституції України) [1], який є однією з основоположних цінностей ЄС та фундаментальним принципом сучасного механізму захисту прав особи [2, р. 204; 3, с. 5]. Правами, що найочевидніше пов'язані з цією визначальною засадою, є, серед іншого, право на виклад своєї позиції (*the right to be heard*) та право на ефективні засоби юридичного захисту в будь-якому спорі (ст. 13 Європейської Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, далі — ЄКПЛ) [4]. І не випадково наріжним каменем верховенства права є належне судочинство.

Належність судочинства є багатогранним явищем [5, с. 11, 14; 6, с. 13–14; 7; 8] та стан сучасної української доктрини та правозастосовної практики привертає увагу до такого її аспекту, як уважне і відповідальне ставлення суду до достовірності доказів у процесі судового доказування.

Проблематиці доказування та доказів в українській доктрині присвячено чимало наукових праць. Зокрема, вагомий внесок у теорію цивільного процесуального права щодо цього внесли В. Д. Андрійцьо, Ю. В. Білоусов, О. О. Бурмак, М. О. Гетманцев, О. В. Гетманцев, О. О. Грабовська, О. Ю. Гусев, К. Б. Дрогозюк, М. К. Жушман, О. С. Захарова, А. Ю. Каламайко, А. Ф. Клейнман, В. В. Комаров, Т. М. Кучер, О. М. Лазько, Є. Є. Лезін, Д. Д. Луспенник, В. В. Масюк, А. І. Олійник, Т. В. Руда, О. І. Сліпченко, Є. В. Симбірська, І. Ю. Татулич, В. І. Тертишніков, Р. В. Тертишніков, В. П. Фенич, С. Я. Фурса, Т. В. Цюра, Г. В. Чурпіта, С. А. Чванкін, Д. В. Шкребець, А. С. Штефан, М. Й. Штефан та інші. З одного боку, більшість з означених фахівців провели ґрунтовні дисертаційні дослідження різних аспектів доказування, а з іншого — основна частина наукових пошуків проводилися до прийняття нової редакції Цивільного процесуаль-

ного кодексу України (далі — ЦПК України) в 2017 році та до запровадження електронного судочинства. Більше того, науковці не могли спрогнозувати тих подій, що почалися в Україні 24 лютого 2022 р. Тому в теорії цивільного процесуального права досі відсутнє повне і ґрунтовне дослідження низки важливих аспектів доказування, серед яких — алгоритм дій учасників процесу на етапах виявлення, збирання доказів та передачі їх суду, зокрема і за процедурою електронного судочинства; механізм ефективного дослідження доказів на відповідність критерію достовірності, особливо коли мова йде про електронні носії інформації; стандарти доказування; алгоритм дій суду та учасників процесу у випадку втрати оригіналів доказів з причин, обумовлених війною та ін.

Ці питання мають виключне значення для забезпечення належності судочинства. Адже, як вбачається з практики Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), на яку орієнтуються національні органи правосуддя, при вирішенні спорів, національні суди хоча і мають певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи тій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін, проте вони зобов'язані виправдати свої дії, вказавши обґрунтування своїх рішень. Тому суди повинні належним чином викладати підстави, що є підґрунтям для останніх [8, с. 21, 24].

І хоча п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, яка зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, необхідність посилення на докази, досліджені судом, впливає також із змісту норм національного законодавства. Так, норми ч.ч. 2, 5 ст. 263 ЦПК України містять чітку вказівку на те, що судовий акт повинен ґрунтуватися на засадах верховенства права і бути не тільки законним, а й обґрунтованим.

Отже, ухваленим на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, що були досліджені в судовому засіданні. Отже, обґрунтованість судового рішення напряму залежить від того, як і які докази суд дослідив під час судового провадження, зокрема чи відомості про факти, які оцінював суд, були достовірними.

Посилює актуальність цих питань і збільшення кількості судових справ, особливо тих, для вирішення яких самих лише усних пояснень сторін та показів свідків не достатньо². Так, від початку активної фази російсько-української війни в лютому 2022 року мільйони українців змушені були терміново залишити місце свого постійного проживання з міркувань безпеки. Ліміт часу та обмежені транспортні можливості (особливо у тих, хто виїжджав з окупованих територій, територій активних бойових дій чи наближених до них) призвели до того, що більшість таких людей змогли взяти з собою лише найцінніші ключові документи (паспорти, свідоцтва, посвідчення). Мало хто в цей момент думав про папери, які засвідчують

² У 2023 році майже 50 % усіх цивільних справ, що перебували в судах загальної юрисдикції, пов'язані з грошовими зобов'язаннями: 32,8 % — справи про стягнення боргів ЖКХ; 12,6 % справи щодо кредитів (з яких 3,9 % щодо споживчих кредитів), позик, банківських вкладів; 3,6% аліментні справи ... [9].

наявні кредити/позики, стан комунальних розрахунків, інші грошові зобов'язання. Утім, після переселення в більш безпечні місця (зокрема і поза територією України) багатьох з вимушено переміщених осіб спіткало питання про їхні грошові зобов'язання. При цьому такі боржники/кредитори опинилися в ситуації, коли оригінали документів, якщо вони збереглися, знаходяться тільки у протилежній сторони спору про право. Тому в багатьох випадках саме від належної роботи суду залежить ефективність доказування в таких справах.

Зважаючи на вищевказане, метою цієї статті є визначення проблем правозастосування, пов'язаних із достовірністю доказів у справах по спорах, що виникають з грошових зобов'язань, зокрема і тих, що виникли у зв'язку з війною в Україні, та окреслення шляхів їх подолання.

Попри ґрунтовні дослідження проблематики доказування, для представників доктрини цивільного процесуального права [10; 11; 12; 13], а ще більше — фахівців з кримінального процесу [14, с. 272–273; 15, с. 14; 16 с. 7–15; 17], доступність доказів залишається одним з найбільш дискусійних питань. Не вдаючись до загальнонаукової дискусії щодо поняття та сутності достовірності як критерію, вимоги, властивості, ознаки або характеристики доказів у судовому процесі, в межах цієї статті ми аналізуватимемо доступність як критерій оцінки судом інформації на предмет можливості обґрунтування на їхній підставі судового рішення. Саме в такому її контексті ми можемо конкретизувати певні показники для її виміру та проілюструвати проблеми правозастосовної практики, пов'язані з достовірністю.

Наразі зміст критерію достовірності залишається недостатньо чітко регламентованим чинним ЦПК України. Відповідно до ст. 79 ЦПК України, достовірними є докази, на підставі яких можна встановити «дійсні обставини справи». Водночас, якщо пам'ятати, що у спорі про право є дві сторони з діаметрально протилежними позиціями і в умовах змагального процесу кожна з таких сторін надає суду докази на їх аргументування, то в нас виникає парадокс — дві «дійсності». Або вже на етапі прийняття доказів суд повинен здійснювати повну оцінку інформації, щоб визначити, які обставини дійсні і докази якої зі сторін відповідають цій дійсності. Зважаючи на це, термін «дійсні обставини справи», застосований законотворцем, сприймається дуже критично.

Аналіз змісту ст. 95 ЦПК України дозволяє зробити висновок, що процесуальний закон зводить вирішення питання про достовірність тієї чи тієї інформації до контролю судом оригінальності носія такої інформації. Саме цим може пояснюватися закріплений у ч. 6 зазначеної статті обов'язок суду не брати до уваги доказ, поданий у копії, якщо суд чи учасник справи поставить під сумнів його зміст («відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу»), за умови неподання оригіналу письмового доказу.

Але в умовах війни перед судом та учасниками процесу постає серйозна проблема із забезпечення надання до суду оригіналів.

Загальновідомим є те, що внаслідок необхідності терміново змінити місце перебування, обстрілів, руйнування будівель та інших небезпек

війни мільйони українців втратили не тільки своє житло і роботу, а й різного роду **документи** (паспорти, свідоцтва, договори, трудові книжки, довідки, чеки, квитанції про сплату чергових платежів по кредитах, аліментів чи за комунальні послуги тощо). Якщо відповідна інформація збереглась на вільній території України, то з певними зусиллями документи можливо відновити (за допомогою нотаріусів, державних реєстраторів, органів ДРАЦС, МВС, ДМС тощо). Однак велика кількість документів залишається невідомою. Зважаючи на це, в цивільному процесуальному законодавстві навіть було запроваджено низку інструментів спрощення процесуального порядку встановлення деяких юридичних фактів (зокрема, для встановлення фактів народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України). Водночас, як зазначалось вище, поряд з підтвердженням юридичних фактів перед громадянами, особливо тими, які є вимушено переміщеними, гостро стоїть питання про виконання грошових зобов'язань. Наприклад, під час війни було знищено багато житла, зокрема і такого, що було придбано в кредит. І якщо іпотечне майно, як правило, було застраховано, то заборгованість за несплачені своєчасно внески чи відсотки — ні. Так само знищення будівлі не знищило заборгованість за попередньо надані комунальні послуги тощо. І більшість таких фізичних осіб, споживачів (сторін грошового зобов'язання³), опинилися в ситуації, коли єдині примірники розрахункових документів (їх оригіналів) залишилися у протилежній сторони зобов'язання.

Це створює широке поле для зловживань.

Навіть у мирний час, коли таких проблем з документами в українців не спостерігалось, мали місце спроби недобросовісних осіб отримати за грошовими зобов'язаннями більше, ніж їм належить, або уникнути його виконання, маніпулюючи недоступністю оригіналів для однієї зі сторін зобов'язання, як це, наприклад, має місце при зміні кредитора в банківській сфері. Адже там, як правило, боржникам не надається доступу до договорів уступки вимоги, а про зміну кредитора боржника повідомляється простим листом від фінансової установи.

Показовими в цьому плані є пов'язані справи, що перебували в провадженні Вінницького міського суду № 206/2-1238/11 та № 127/6914/17 [19, с. 80; 20]. Як вбачається з матеріалів справи № 206/2-1238/11, у 2008 році між боржником та ВАТ «Сведбанк» було укладено кредитний договір

³ Нагадаємо, що із змісту гл. 47 ЦК України можна зробити висновок, що грошовим зобов'язанням є зобов'язання, яке виражається в грошових одиницях України (грошовому еквіваленті в іноземній валюті), тобто будь-яке зобов'язання зі сплати коштів. Відтак грошове зобов'язання — це таке правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана сплатити гроші на користь другої сторони (кредитора), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Виходячи з викладеного, грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, що складається, зокрема і з правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій відповідає кореспондуючий обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора. Таким чином, правовідношення, в якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу грошима, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати, є грошовим зобов'язанням (наприклад, зобов'язання сплатити комунальні послуги) [18 с. 15].

№ XXX, відповідно до умов якого боржнику було надано кредит. У 2012 році ВАТ «Сведбанк» продало кредитне зобов'язання факторинговій компанії. Рішенням Вінницького міського суду від 17 червня 2013 р. кредитний договір було визнано недійсним із застосування наслідків недійсності правочину. Рішення набуло законної сили у вересні 2013 року.

20 березня 2017 р., майже через 4 роки, АТ «Дельта Банк» оскаржив в апеляційному порядку рішення Вінницького міського суду від 29 квітня 2013 р. у справі № 206/2-1238/11 з тих підстав, що нібито 19 листопада 2013 р. АТ «Дельта Банк» придбав кредитне зобов'язання, визнане за півроку до того, недійсним. На підтвердження вимоги представник банку надав ксерокопії, завірени печаткою банку (оригінал ані договору, ані кредитної справи банком надано не було).

Коли боржник, заперечуючи доводи апеляційної скарги, надав суду докази існування іншого кредитора та звернув увагу суду на дію принципу *res judicata* (остаточності рішень суду), АТ «Дельта Банк» паралельно ініціював справу № 127/6914/17, але в ній уже стверджував, що нібито кредитне зобов'язання боржника було придбано вже 25 травня 2012 р. (до набрання сили рішенням Вінницького міського суду від 17 червня 2013 р.) і як доказ позивач надав ксерокопії договору датованого 2012 роком. Й знову надано копії, завірени лише печаткою банку. Оригінал ані договору, ані кредитної справи, як і в першому випадку, банком до суду надано не було.

Остаточну крапку в цих справах поставив Верховний Суд своєю постановою від 10 листопада 2021 р. [21]. Але своїм існуванням ці справи ілюструють можливий механізм маніпулювання банківською установою інформацією про кредитне зобов'язання.

У наведеному прикладі на боці боржника були юридичні і фінансові документи на його користь (в т.ч. нотаріально засвідчені), рішення Вінницького міського суду від 17 червня 2013 р., яке зберіглося в ЄДРСР, а також кваліфікована юридична допомога. А в банку не було оригіналів відповідних документів, адже реально кредитне зобов'язання було відчужено іншому кредитору. І навіть за таких вихідних даних захист від безпідставної грошової вимоги зайняв 4 роки (з 2017 по 2021 рік), тому що фінансова установа мала значні можливості створювати «копії розрахункових документів», завірених печаткою, а суди проігнорували клопотання боржника про витребування оригіналів доказів.

Водночас, на жаль, під час війни така практика ігнорування клопотань боржників щодо доказів продовжується. Так, у травні 2024 року до Хмельницького міськрайонного суду надійшла заява ТОВ «Цикл Фінанс» про заміну стягувача у виконавчому листі (справа № 686/23170/90). На підтвердження підставності звернення, заявник подав «ксерокопії», що нібито свідчать про заміну кредитора в первинному кредитному зобов'язанні. На клопотання боржника про витребування оригіналів відповідних документів (адже будь-якого повідомлення з цього приводу від первісного кредитора не надходило) суд, в порушення вимог ч. 6 ст. 95 ЦПК України, зобов'язав заявника надати не оригінали, а «копії належної якості». Заявник проігнорував цю вимогу й заяву було залишено без розгляду. Але цим справа не завершилась. Заявник повторно звернувся до суду. І хоча ним не

було усунуто порушень, що були підставою для залишення заяви без розгляду, новим складом суду провадження було відкрито знову. При розгляді цього звернення новий склад суду взагалі проігнорував клопотання боржника про витребування оригіналів доказів [22].

На нашу думку, у грошових зобов'язаннях одна зі сторін часто має очевидну перевагу над іншою (фінансову або організаційну), як-от: банки, інші фінансові установи в кредитних зобов'язаннях, надавачі послуг у зобов'язаннях щодо сплати житлово-комунальних послуг тощо. Тому такі особи на підтвердження своїх вимог повинні надавати не копії, а оригінали відповідних документів, і це правило повинно бути закріплено на законодавчому рівні.

Водночас очевидно, що в міри достовірності повинна бути адекватна межа. Надання оригіналів доказів — бажаний, але не завжди можливий варіант розвитку подій у справах, що виникають по спорах з грошових зобов'язань. Хоча б тому, що, як нами зазначалось вище, частина оригінальних (оригіналів) документів фактично була знищена внаслідок подій, спричинених війною. Крім того, наведені вище приклади з практики ілюструють ситуації, коли сумнівний «кредитор» висуває вимоги до боржника, не маючи оригіналів документів. А якщо уявити кредитора, який має всі оригінали, але надасть суду тільки ті з них, що свідчать про грошове зобов'язання, а «загубить» ті, які свідчать про його повне або часткове виконання, то можна спрогнозувати мізерні шанси протистояти подібним інсинуаціям особами, в яких не збереглись власні примірники оригіналів документів.

Жодних ефективних механізмів захисту на такий випадок закон не передбачає. І, якщо документацію про безготівкові розрахунки з кредитором ще можна відновити, то про готівкові розрахунки — ні. Тут все залишається на відкуп порядності сторони, в якій збереглися оригінали документів.

У таких випадках особи, які втратили оригінали документів, часто прагнуть створити нові докази. Вони намагаються «вивести контрагента на розмову» і зафіксувати її зміст за допомогою засобів аудіо-, відео- фіксації або електронних ресурсів.

Така практика була малоефективною і до війни, адже зважаючи на зміст ст. 307 ЦК, такий приватний запис, зроблений, як правило, таємно, не можна було досліджувати в суді без згоди відповідної особи. Навіть якщо за певних обставин запис буде досліджено судом, заінтересована особа може заперечити його достовірність, а можливості технічної експертизи подібних доказів для приватно-правових спорів дуже обмежені.

Крім того, на сьогоднішньому етапі розвитку комп'ютерних технологій та можливостей штучного інтелекту (далі — ШІ) не завжди можна бути впевненим у правдивості зображень. Оскільки деякі програми, що доступні пересічним громадянам, дозволяють за допомогою ШІ не тільки створювати тексти, а й змінювати обличчя у відео, зокрема і в русі (наприклад, Reface, FaceMagic, Prettyup). І подібними відео вже як жарти обмінюється молодь. Тож цілком ймовірним є створення подібного контенту і для цілей незаконного збагачення.

Також з перевіркою достовірності електронних доказів ситуація в Україні надзвичайно складна.

З одного боку, в останнє десятиліття відбувається стрімка диджиталізація у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, зокрема й процесу судочинства. А з іншого, — зважаючи на технічну різноманітність цифрових даних та їхніх електронних носіїв, можливість ідентифікації автора, який створив цифрові дані та автентифікації самих даних, тобто підтвердження незмінності інформації на носіях, для суду суттєво обмежена, не кажучи при цьому вже про перевірку на відсутність будь-якого несанкціонованого втручання до їхнього змісту. Тому, як аргументовано зазначає О. Ю. Гусев, цілісність цифрових даних як мірило відповідності електронної інформації не дозволяє враховувати всі особливості окремих видів даних. Унаслідок істотного узагальнення оцінки електронних доказів за вказаною підставою забезпечує лише мінімальний рівень їхньої достовірності [13, с. 50].

Зважаючи на зміст імперативної норми ст. 100 ЦПК України, чи не єдиним показником, на який орієнтується більшість судів при визначенні достовірності електронних доказів, виступає кваліфікаційний електронний підпис (далі — КЕП) [23]. Якщо ж електронна інформація не підтверджена КЕП, перевірка достовірності ускладнюється [24, с. 374; 25, с. 116–117]. Можливо, саме тому українські суди наразі неоднозначно ставляться до електронних носіїв інформації в процесі доказування.

Так, наприклад, звернемо увагу на скріншоти, які останнім часом все частіше фігурують як докази в матеріалах судових справ.

«Скріншот» (з англ. «*screen*» — екран, «*shot*» — кадр) — термін, який широко використовується в повсякденній комунікації для позначення цифрової (електронної) фотографії, яка містить зображення екрану певного електронного пристрою в певний момент часу та зберігається на цьому ж пристрої⁴. Однак в українському законодавстві його дефініція не закріплена.

Скріншоти, як правило, не засвідчуються КЕП. Тому оцінка українських судів щодо доказового значення інформації, зафіксованої за допомогою скріншотів, подекуди є діаметрально протилежною.

Так, у провадженні Хмельницького міськрайонного суду перебувала справа № 686/12494/21 про стягнення аліментів на дітей. Як вбачається з матеріалів справи, оскільки офіційні доходи відповідача суттєво різнилися зі способом його життя, на підтвердження його фінансових статків (значно більших за задекларовані) позивачкою було надано суду скріншоти сторінок відповідача у соцмережах, на яких відповідач виклав фото з численних закордонних мандрівок та його значимих витрат на них⁵. Суди першої та апеляційної інстанції не надали адекватної оцінки цим доказам і просто їх проігнорували. Тож заочним рішенням Хмельницького міськрайонного суду, залишеним у силі судами вищих інстанцій, було визначено розмір аліментів з

⁴ Така фотографія зазвичай зберігається в електронному вигляді, проте може бути роздрукована у паперовій формі.

⁵ Скріншоти подавалися як додаток до позовної заяви про стягнення аліментів у справі № 686/12494/21 і повинні зберігатися в матеріалах цієї справи в архіві Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області.

прив'язкою до офіційних (мінімальних) доходів відповідача. І в мотивувальній частині судових рішень усіх інстанцій про зазначені докази взагалі не згадується [26; 27; 28].

В іншій справі № 278/1195/23 про стягнення заборгованості за спожитий природний газ Житомирський районний суд Житомирської області прийняв як доказ звичайну роздруковку скріншоту з особистого кабінету Sense Bank відповідача, із змісту якої вбачається, що остання здійснила оплату за спожитий природний газ на певну суму. І суд апеляційної інстанції також послався на цей доказ як на підставу своєї постанови про залишення апеляційної скарги ТОВ «Житомиргаз Збут» без задоволення [29].

Ймовірно, така полярна практика пов'язана з нерозумінням суддями, як перевіряти достовірність таких доказів. Хоча прогалина в регулюванні цієї форми фіксації інформації та критеріїв її достовірності і доказового значення видається наразі не виправданою. Адже, як зазначалося вище, для багатьох українців, що втратили оригінали документів, саме скріншоти часто є єдиним доступним засобом фіксації інформації про ті чи ті обставини.

З іншого боку, потрібно розуміти, що за своєю суттю скріншот є цифровою копією іншої цифрової інформації (сторінки вебсайту, листування в соцмережі, кадру з відео тощо). Зважаючи на вимогу ЦПК України про надання оригіналів, суд зобов'язаний витребувати оригінал, якщо інша сторона заперечить зміст скріншоту. Однак для оцінки оригінальності вищевказаних електронних даних потрібні спеціальні знання, якими суд, як правило, не володіє.

Зважаючи на це, заслуговує на схвалення та підтримку погляд тих фахівців, які наголошують на необхідності дослідження та закріплення на рівні галузевого процесуального законодавства такого виду електронних доказів, як скріншот та вироблення чіткого алгоритму оцінки цього та інших видів електронних доказів [25, с. 117].

Водночас, навіть будучи переконаним в автентичності оригіналу доказу (зокрема і електронного), суд не може вважати питання про достовірність вирішеним, оскільки не завжди «оригінал» є «справжнім», тобто таким, що відображає дійсність.

Так, навряд чи можна визнати достовірним, наприклад, оригінал електронного документа, підписаний за допомогою КЕП, вкраденого в особи, чи оригінал висновку експерта, який містить неправдиву інформацію про обставини справи, або оригінал завідомо неправдивих офіційних документів органів державної влади⁶.

Ілюстративним у цьому випадку є приклад справи № 2-208/2010, яка перебувала у провадженні Замостянського районного суду м. Вінниці про стягнення боргу за договором позики. На вимогу боржника у справі було призначено почеркознавчу експертизу справжності підпису останнього на договорі позики. За результатами одноосібної почеркознавчої експертизи,

⁶ Очевидно, що якби вказані документи завжди містили тільки правдиву інформацію, не було б потреби у ст. 384 Кримінального кодексу України (далі — КК України), яка передбачає кримінальну відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок, як і у ст. 366 КК України, якою передбачено склад злочину «службове підrobлення».

яка призначалась і проводилась під час провадження в суді першої інстанції, експерт надала суду оригінал доказу — належним чином оформлений висновок, у якому зазначалось, що підпис у документі не є підробленим, але встановити відповідність/невідповідність підпису в договорі позики боржнику «не представляється можливим у зв'язку з обмеженим обсягом досліджуваного графічного матеріалу, простотою виконання досліджуваного підпису та відсутнім комплексом ознак, достатніх для будь-якого висновку». Натомість в апеляційній інстанції було призначено колегіальну експертизу, за результатами якої суду було надано ще один оригінал доказу — належним чином оформлений висновок колегіальної експертизи про справжність підпису боржника на документі, що засвідчує його грошове зобов'язання.

В обох випадках судам першої та апеляційної інстанції було надано оригінали, але зміст першого викликає підставні сумніви в достовірності, зважаючи на зміст другого⁷.

А ось у справі № 278/1195/23 Житомирського районного суду Житомирської області, про яку ми згадували вище, фігурує два оригінали документів кредитора ТОВ «Житомиргаз Збут», які суперечать один одному: довідка про фінансовий стан споживача за особовим рахунком станом на червень 2020 року, в якій зазначається заборгованість у розмірі 3 691,12 грн, та повідомлення про оплату рахунку № XXXX також за червень 2020 року, в якому зафіксовано переоплату за оплату відповідної послуги у 1 085,06 грн [29].

Інакше кажучи, оригінал — це не гарантія достовірності доказу. Оригінал повинен бути не тільки справжнім та первинним, але й інформація, яку ним зафіксовано, повинна бути релевантною дійсності.

Тому більш коректним є формулювання достовірності як вимоги до доказів, зафіксоване у ст. 79 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК України), що «достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи» й перевірити на відповідність дійсності можливо шляхом зіставлення такого оригіналу з іншими доказами у справі. Тобто, як правильно вказують дослідники, достовірним можна вважати той доказ, зміст якого не спростовано в процесі доказування [31].

Підсумовуючи, слід констатувати, що виклики війни, з одного боку, ускладнюють можливість здійснення правосуддя, а з іншого — стимулюють процес його удосконалення до належного судочинства. Саме ситуація із знищенням мільйонів юридичних документів підсвітила проблему ефе-

⁷ У Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДРСР) зареєстровано лише рішення Замостянського районного суду м. Вінниці від 29 березня 2010 р. [30], в якому фігурує перший висновок. Ухвала Апеляційного суду Вінницької області від 10 січня 2011 р. у цій справі, якою вищевказане рішення залишено в без змін, зокрема і зважаючи на висновки колегіальної експертизи, що підтвердила справжність підпису боржника на документах, у ЄДРСР відсутня. Матеріали справи № 2-208/2010, в яких зберігаються висновки експертів, знаходяться в матеріалах справи в архіві Вінницького міського суду Вінницької області.

ктивного забезпечення достовірності доказів в умовах змагального процесу, яка в українській правозастосовній практиці залишається не вирішеною.

Проведений нами аналіз дозволяє сформулювати такі висновки та рекомендації:

1. Попри ґрунтовні дослідження проблематики доказування в цивільному процесуальному праві, зміст критерію достовірності доказів залишається недостатньо чітко регламентованим чинним ЦПК України.

2. Можна виділити такі показники критерія достовірності:

а) відсутність сумнівів в автентичності джерела інформації та/або її змісту;

б) відсутність у доказу ознак стороннього несанкціонованого впливу на носій інформації та/або його зміст після створення первинного документа;

в) «неспростовність» доказової інформації іншими доказами в процесі доказування.

Отже, остаточний висновок про достовірність доказів повинен формуватися судом не на етапі збору та подання доказів, а на етапі їх дослідження та оцінки.

3. Більш точним є положення щодо достовірності як критерію оцінки доказів, що зафіксоване у ст. 79 ГПК України, відповідно до якого достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи. Вбачається за доцільне уніфікувати зміст процесуальних кодексів та ст. 79 ЦПК України викласти в такій же редакції.

3. Правозастосовна практика в справах, що виникають з грошових зобов'язань, свідчить про неодноразові випадки зловживань з боку кредиторів у частині надання недостовірної інформації, оформленої у вигляді копій, що засвідчені самим кредитором.

4. Виклики війни, зокрема велика кількість знищених юридично значимих документів, частина яких не може бути відновлена, інакше як за рішенням суду, а також непоодинокі випадки зміни змісту автентичної інформації при створенні нових документів, обумовлює необхідність доктринального переосмислення ролі оригіналів як гарантії достовірності доказів в цивільному судочинстві.

5. Зважаючи на широке використання в обігу електронних документів та електронних способів фіксування подій, зокрема і юридично значимих, необхідно зосередити увагу юридичної спільноти на необхідності ґрунтовного дослідження та регламентації на рівні галузевого процесуального законодавства різних видів електронних доказів та вироблення чіткого алгоритму оцінки їхньої достовірності.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/M9sDq>.
2. Fundamental Rights Report 2018. *European Union Agency for Fundamental Rights*. URL: <https://t.ly/HHhYf>.

3. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри. Київ : Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Кієво-Могилянська академія», 2020. 144 с.
4. Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні (м. Венеція, 25–26.03.2011 р.). *Верховний Суд*. URL: <https://t.ly/ws5aS>.
5. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду рішень Європейського суду з прав людини при прийнятті постанов за 2018 рік. *Верховний Суд*. URL: <https://t.ly/h2I-P>.
6. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 20 с.
7. Колісник О. В. Належний суд як одна з передумов справедливого та неупередженого судочинства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 39. С. 331–336. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL: <https://t.ly/7IL8q>.
8. Суддя має бути людяним та поважати всіх, з ким має справу: триває конференція про належне правосуддя (20.04.2018; 13:44). *ЛІГА:ЗА-КОН*. URL: <https://t.ly/iZ9W6>.
9. Майже у півтора рази збільшало судових справ у 2023 році (15.03.2024). *Опендатабот*. URL: <https://t.ly/Ri8GP>.
10. Грабовська О. О. Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. 563 арк.
11. Руда Т. В. Докази і доказування в цивільному процесі України і США: порівняльно-правовий аналіз. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. 221 арк.
12. Ратушна Б. П., Грещук Г. І. Достовірність у цивільному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 269–271. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/65>.
13. Гусев О. Ю. Питання достовірності електронних доказів у цивільному процесі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30 (69), № 5. С. 48–54. <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.5/09>.
14. Тепак С. Я. Сутність достовірності доказів як їх процесуальної властивості у кримінальному провадженні: доктринальні підходи і судова практика. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 270–278. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.40>.
15. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). URL: <https://t.ly/peuDq>.
16. Лозинська Ю. І., Шехавцов Р. М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. URL: <https://t.ly/Z7WYU>.
17. Ляш А. О. Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2017. № 2 (16). URL: <https://t.ly/w98IF>.

18. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика). Рішення, внесені до ЄДРСР за липень–серпень 2022 року. *Верховний Суд*. URL: <https://t.ly/0Whei>.
19. Бондаренко-Зелінська Н., Бориславська М., Трач О. Суб'єкти права на звернення до суду у справах про визнання спадщини відумерлою. *Університетські наукові записки*. 2021. № 2 (80). С. 70–94. <https://doi.org/10.37491/UNZ.80.7>.
20. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 17.08.2021 р. року у справі № 127/6914/17 за позовом ТОВ «Фінансова компанія «ІНВЕНТ» до ОСОБА_3, ОСОБА_1, ОСОБА_4 про стягнення заборгованості за кредитним договором. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/LlK2m>.
21. Постанова Верховного Суду від 10.11.2021 р. у справі № 206/2-1238/11 за позовом ПАТ «Сведбанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/uRKEe>.
22. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 02.07.2024 р. у справі № 686/23170/19 за заявою ТОВ «Цикл Фінанс» про заміну стягувача у виконавчому документі. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/1M6Sy>.
23. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги. Закон України від 05.10.2017 р. № 2155–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/EvbRa>.
24. Фенич В. П. Оцінка електронних доказів у цивільному процесі (на прикладах окремих категорій судових справ). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 71. С. 370–375. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.63>.
25. Жушман М. К. Скріншот як доказ в цивільному судочинстві крізь призму правозастосовної та судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 114–118. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/24>.
26. Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 06.09.2021 р. у справі № 686/12494/21 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/uMyBW>.
27. Постанова Хмельницького апеляційного суду від 26.10.2022 р. у справі № 686/12494/21 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/PfEnf>.
28. Постанова Верховного Суду від 18.11.2022 р. у справі № 686/12494/21 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/htitp>.
29. Постанова Житомирського апеляційного суду від 12.09.2023 р. у справі № 278/1195/23 за позовом ТОВ «Житомиргаз Збут» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за спожитий природний газ. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/elj0J>.
30. Рішення Замостянського районного суду м. Вінниця від 29.03.2010 р. у справі № 2-208/2010 за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про стягнення боргу. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://t.ly/5edCC>.
31. Волкова Н. В. Щодо ознак достовірності та достатності доказів у цивільному судочинстві. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матер.

Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 330–332. eNUOLAIR. Репозитарій (відкритий електронний архів) Національного університету «Одеська юридична академія». URL: <https://t.ly/rdsyc>.

Надійшла до редакції 12.07.2024
Рекомендовано до друку 20.08.2024

Nadiia L. BONDARENKO-ZELINSKA

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)

Reliability Of Evidence In Cases Arising From Money Obligations: The Challenges Of War

The effort to ensure the proper administration of justice in the conditions of a competitive process imposes on the state the duty to ensure the responsible approach of courts to evidence as a key process of judicial knowledge. Despite in-depth investigations of the problems of proof in civil procedural law, many important factors exist. Such a criterion for assessing evidence such as reliability is insufficiently clearly regulated by the civil procedural legislation of Ukraine. It creates problems in the practice of legal regulation. An additional challenge to the reliability of evidentiary information for courts was the war, which caused numerous losses of the originals of legal documentation by large populations. The purpose of this article is to highlight legal problems related to the reliability of evidence in cases of disputes arising from monetary obligations, which arose in connection with the war in Ukraine, and to identify ways to solve them. Based on the analysis of current domestic legislation, the opinions of researchers on judicial practice in cases of disputes arising from monetary obligations, the problems of legal understanding of reliability as a criterion for evaluating evidence in civil proceedings, and the related problems of law enforcement in specific civil cases are highlighted. Special attention in the article is given to the originals, as sources of information with the highest degree of trust in their reliability. It was found that in practice the original evidence is not always relevant to reflect the circumstances of the case. The analysed judicial practice shows different understanding by the courts of the essence and features of the electronic evidence in particular such a type as a screenshot. Based on the results of the research, conclusions, and practical recommendations were made regarding the indicators that can be used to determine the reliability of this or that evidence, further research on this issue, including aspects such as the reliability of electronic evidence and the improvement of the provisions of the Code of Civil Procedure regarding reliability as a criterion for evaluating evidence.

Keywords: *due process, proof, evidence, reliability of evidence, legal dispute, court, special knowledge, artificial intelligence (AI), electronic evidence, claim.*